

ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΥΛΟΥ

Σπάνια δίνει συνεντεύξεις, διότι όπως λέει, θεωρεί παγίδα την ευκολία προβολής. Αφορμή για τη σημερινή συνέντευξη με τον Α' Λειτουργό του Υπουργείου Παιδείας, τον λογοτέχνη Σάββα Παύλου, μας έδωσαν τα 40 χρόνια από το κουντικό πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967. Ο νέος της φωτογραφίας από την εξέγερση στη Νομική και ο φοιτητής που έγραψε τα κυπριακά μνημόνια στους τοίχους του Πολυτεχνείου ξεδιπλώνει τις μνήμες του και τονίζει πως για να μπορέσει η Κύπρος να δώσει τη μάχη της αντοχής πρέπει να δημιουργήσει μια κοινωνία δημοκρατική, βαθιά καλλιεργημένη, εναρμονισμένη με τους σύγχρονους καιρούς.

Η Κύπρος πρέπει να αντιπαρατάξει ποιότητα και όχι ποσότητα

» «*Να κάνουμε τους μαθητές μας Αϊνστάιν, ευαίσθητους, πανέξυπνους, μορφωμένους*»

ΤΗΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΟΥ ΔΡΟΥΣΙΩΤΟΥ

ΑΝ ΡΩΤΗΣΕΤΕ ένα μαθητή του Λυκείου τι έγινε την 21η Απριλίου 1967 τι θα σας απαντήσει; Πιστεύω ότι οι μαθητές σήμερα έχουν μια ασαφή ιδέα για την 21η Απριλίου και τη δικτατορία, τους το θυμίζουν όμως οι εκδηλώσεις για το Πολυτεχνείο καθώς και η σύνδεση της κούντας με την τραγωδία της Κύπρου.

-Τι φταίει γι' αυτό; Νομίζω ότι η ιστορία όπως διδάσκεται στο σχολείο καταλήγει να καλύπτει παλαιότερες εποχές και όσο πλησιάζουμε στη σύγχρονη ιστορία, επειδή ζουν ακόμα οι πρωταγωνιστές και δεν έχουν ανοίξει όλα τα αρχεία, δεν υπάρχει εκείνη η αποστασιοποίηση που μπορεί να δει κριτικά και νηφάλια τα γεγονότα. Για τη δικτατορία της 21ης Απριλίου, το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου και τα γεγονότα που οδήγησαν στην εισβολή, είμαι από τους ανθρώπους που απαιτεί πλήρη διαφάνεια και διάχυση της γνώσης, που έφερε η έρευνα, σε όλο τον ελληνισμό για να μπορέσει να κατανοήσει τα φαινόμενα που οδήγησαν στη δεύτερη τραγωδία του ελληνισμού μετά τη μικρασιατική καταστροφή.

-Διδαχθήκαμε από τα λάθη μας; Η ιστορία διδάσκει ότι τίποτα δεν διδάσκει. Αποδείχτηκε ότι η γνώση της ιστορίας πολύ λίγο ρόλο παίζει. Πενήντα δύο χρόνια μετά τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922, είναι εκπληκτικό πώς τα πράγματα οδηγήθηκαν από μερικούς ανεγκέφαλους στην κυπριακή τραγωδία του '74. Η Κύπρος για να αποφυγεί μια νέα τραγωδία πρέπει να γίνει μια δημοκρατική κοινωνία, η οποία να αυξάνει την ποιότητα της. Πολλές φορές που επισκέπτομαι σχολεία το συζητώ με τους διευθυντές τους; Μπορεί το σχολείο σου αυτούς τους 815 μαθητές του να τους κάνει όλους Αϊνστάιν, ευαίσθητους, πανέξυπνους, μορφωμένους; Η Κύπρος δεν μπορεί να αντιπαρατάξει ποσότητα, γι' αυτό πρέπει να αντιπαρατάξει ποιότητα. Πρέπει λοιπόν να δημιουργήσει μια κοινωνία δημοκρατική, βαθιά καλλιεργημένη, εναρμονισμένη με τους σύγχρονους καιρούς που σε σύμπλευση με την ευρύτερη κοινωνία της Ελλάδας αλλά και τα πνευματικά - απελευθερωτικά κινήματα όλης της ανθρωπότητας, να μπορέσει να δώσει τη μάχη της αντοχής.

-Μήπως η εκπαίδευση, την οποία υπηρετείτε, δεν επιτελεί σωστά το ρόλο της; Πιστεύω ότι επιβάλλεται αλλαγή στην εκπαίδευση, όμως εκείνο που είναι βασικό στην παιδεία είναι η μεμβάνωση και η ποιότητα, όχι να ευμενερών οι αριθμοί.

-Αυτό θα επιτευχθεί με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση; Έχει αρκετά θετικά, όμως ένας από τους στόχους της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης είναι η σταδιακή απεξάρτηση της Κύπρου από την Ελλάδα. Αυτή η υπόδειξη μου φαίνεται εκτός κάθε λογικής. Πιστεύω ότι θεμελιώδες στοιχείο της θα έπρεπε να ήταν η σύνδεση με την Ελλάδα και με ό, τι ποιότητα υπάρχει εκεί. Αυτό θέλω να το τονίσω. Η Ελλάδα εκτός του ότι είναι ο εθνικός μας χώρος, είναι μια κοινωνία έντεκα εκατομμυρίων, η οποία παράγει σχεδόν δέκα χιλιάδες βιβλία το χρόνο, διεκπεραιώνει έρευνες, διανοείται. Δεν γίνεται η Κύπρος να μην είναι σε επαφή με τα Πανεπιστήμια, τις έρευνες, τη βιβλιοπαράγωγη της Ελλάδας και να περικαρκαώνεται. Η στάση αυτή είναι, ακόμη, ολέθρα αντιευρωπαϊκή. Οι λαοί της Ευρώπης θα συνεργάζονται, θα συμπορεύονται και εμείς θα στήνουμε φράγματα μεταξύ Κύπρου και Ελλάδας; Ακατανόητο.

-Πώς είσατε ως μαθητής στο Γυμνάσιο Κύκκου; Ατίθασος μαθητής αλλά διάβασα πολύ λογοτεχνικά βιβλία.

-Τι θέλατε να γίνετε μεγαλώνοντας; Φιλολόγος διότι είχα μια αγάπη για το βιβλίο.

-Ήταν δύσκολα τα φοιτητικά χρόνια στην Αθήνα επί δικτατορίας; Ναι, διότι υπήρχε η αστυνόμευση της κούντας, όμως αρκετοί Κύπριοι φοιτητές μπήκαν αμέσως στον αντιδικτατορικό αγώνα μαζί με τους Ελλαδίτες συμφοιτητές τους, οι πιο πολιτικοποιημένοι γνώριζαν ότι η κούντα βγήκε στην εξουσία και με κάποια ανομολόγητα σχέδια για το Κυπριακό. Μπήκαμε λοιπόν στον αγώνα. Η Κύπρος ήταν πάντοτε παρούσα σε όλους τους αγώνες του ελληνισμού, από τον σύντροφο του Ρήγα Φεραίου τον Καρατζά μέχρι τους εθελοντές σε όλους τους πολέμους. Σημαντικότερες συμβολές την περίοδο της κούντας ήταν του Τοικουρή που σκοτώθηκε έξω από την αμερικανική πρεσβεία και οι πολύχρονοι φυλακιστές των Αρν Μαυ-

ΦΩΤ: Γ. ΝΗΣΙΩΤΗΣ

ροσκοφική και του μακαρίτη του γιατρού Πέτρου Δημητρίου. Όταν έγινε η εξέγερση της Νομικής κάναμε την Ένωση Κυπρίων Σπουδαστών και το καλοκαίρι του 1974 θα οργανώναμε αντικουντικές εκδηλώσεις στην Κύπρο με προσκεκλημένους από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Η εφημερίδα «Κύπρος» ανήγειρε αυτές τις εκδηλώσεις στην έκδοση της 15ης Ιουλίου 1974, ημέρα του πραξικόπηματος.

-Ο νέος της φωτογραφίας της Νομικής που γύρισε όλο τον κόσμο... είμαστε στην τράπεζα της Νομικής και μας είπαν να προσέξουμε να μη μας φωτογραφίσουν οι κουντικοί. Κρατούσα ένα βιβλίο μπροστά στο πρόσωπό μου, κάποια στιγμή κουράστηκα και κατέβασα το χέρι μου, τότε μας έβγαλαν μια φωτογραφία που δημοσιεύτηκε σε αθηναϊκή εφημερίδα της επομένης και έκανε το γύ-

ρο του κόσμου μέσω των ειδησεογραφικών πρακτορείων. **-Λάβατε μέρος και στο Πολυτεχνείο;** Ναι, σ' όλη την εξέλιξη μέχρι την επέμβαση των θεωρακισμένων και την έξοδο, είχα γράψει μάλιστα στον τοίχο τα κυπριακά συνθήματα του Πολυτεχνείου, «Τα Νέα = ΕΔΕΚ = Βάσος Λυσσαρίδης». Θεωρώ τύχη στην προσωπική μου ιστορία ότι ήμουν παρών σε αυτά τα γεγονότα.

-Νιώθατε φόβο; Όλα υπήρχαν, και η εξανδίαση και ο φόβος, όπως και το 1974 στους βομβαρδισμούς. Ήμουν έφεδρος στρατιώτης στην Αθαλάσσα και σε μια καταβύθιση ενός τουρκικού αεροπλάνου, όποιο όπως γυρίσαμε προς τα πάνω είδαμε τον ουρανό σιδερένιο, τόσο κοντά μας ήταν το αεροπλάνο. Φοβηθήκαμε αλλά έχουμε μια ήρεμη περηφάνια το ότι είμαστε εκεί, δεν λιποτατήσαμε.

Αντιστασιακοί είναι όσοι δίνουν τη μάχη για ποιότητα

-Είστε όμως η γενιά που πήρε μια ολόκληρη Κύπρο και παρέδωσε στα παιδιά της μια μοιρασμένη. Αυτό είναι βέβαιος και έχουμε αναλάβει τις ευθύνες μας.

-Σήμερα 40 χρόνια μετά από την 21η Απριλίου 1967 τι έρχεται στο μυαλό; Ένα πνιγρό αίσθημα καταπίεσης, με μια τραγωδία στο τέλος να περιμένει αναπάντεχα.

-Ποιο είναι οι αντιστασια-

κοίτις μέρες μας; Αυτοί που δίνουν τη μάχη της ποιότητας, της πνευματικής ανάπτυξης, της απελευθέρωσης των ανθρώπων και αυτοί που αγωνίζονται εναντίον της τουρκικής κατοχής και του σχεδίου Ανάν.

-Υπάρχει σχέδιο Ανάν; Υπάρχει, εκκολάπεται, είναι κρυμμένο κάτω από το χαλί, στο μανίκι διαφόρων χαρτοπαϊκτών και ταχυδακτυλουργών

της πολιτικής που περιμένουν την κατάλληλη στιγμή.

-Αν τους τη δώσει η πολιτική ηγεσία. Έχετε απόλυτο δικαίωμα.

-Πώς γνωρίζατε το Βάσο Λυσσαρίδη; Μετά τα γεγονότα της Νομικής διότι ήταν ο αντικουντικός πολιτικός. Στην εκτίμησή του για τον Λυσσαρίδη, ανεξάρτητα από τις πολιτικές συμπλέξεις και αντιρρήσεις, κάποιος πρέπει να συ-

νεκτιμήσει και το θέμα της γλώσσας. Αν η ελληνική γλώσσα είναι μια αξία πολύ σημαντική στη ζωή αυτού του τόπου, ο Λυσσαρίδης μιλά τα καλύτερα ελληνικά, εύχρημα και εκφραστικά, τη στιγμή που οι άλλοι πολιτικοί δολοφονούν την ελληνική γλώσσα.

Υπάρχουν τις μέρες μας πολιτικοί ισάξιοι των καιρών; Όχι και εξασκολευθεί να επιμένω στην ποιότητα.

Είμαστε ένα από τα γνησιότερα μέρη του ελληνισμού

-Με τα χρόνια η μνήμη ξεθωιάζει; Ναι, αλλά μπορεί να γίνει επιλεκτικά σκληρή ή να κρατά από κάποια γεγονότα μνήμη ποιότητας.

-Η δική σας μνήμη τι κράτησε από το παρελθόν; Ένα πράγμα που με καθόρισε ήταν το άκουσμα της θυσίας του Αυξεντίου στο σπίτι μου. Είναι η πρώτη μνήμη που έχω από τον συλλογικό βίο, πέραν από την οικογένεια. Ήμουν πεντέμισι χρονών όταν ήλθε ο πατέρας στο σπίτι κρατώντας μια εφημερίδα και είπε της μάνας μου το τι έγινε. Η μητέρα μου που είχε βγει από το μαγειρείο, συγκινημένα σκούπισε τα χέρια της πάνω στην ποδιά της και είπε «το παλικάρι», μια φράση που αναφώνησε όλος ο ελληνισμός όσο και αν προσπαθούν κάποιοι σήμερα να μελώσουν τον Αγώνα του 1955-59. Η ιστορία έχει βγάλει το μυστέριό της και η θυσία του Αυξεντίου ήταν μια πράξη που ξεφεύγει από τη μζέρια και την κακομοιρία που τρώει τον κόσμο σήμερα.

-Ως πατέρας πώς είστε; Από την πρώτη μέρα που γεννήθηκαν οι δυο μου γιοι, το μέλημά μου ήταν να είναι αυτόνομοι, ανεξάρτητοι, να αναλαμβάνουν τις ευθύνες και τις αποφάσεις τους. Προσπαθώ ακόμη.

-Γιατί; Διότι ο πατέρας δεν είναι μόνος του στη γη. Ήρθε ο γιος μου από το νηπιαγωγείο και μου ζήτησε να του αγοράσω μια μάρκα παπουτσιών, πανόκριβη που ήταν της μόδας τότε. Όταν αρνήθηκα, προθυμοποιήθηκαν αμέσως και η γιαγιά και η νονά να του τα αγοράσουν και εγώ θα φανόμουν τσιγκούνις. Έτσι πήγα και του τα πήρα. Δεν είσαι μόνος σου στην κοινωνία.

-Υπάρχει ένα θέμα για το οποίο είστε ανυποχώρητος; Ναι, την ελληνική ταυτότητα της Κύπρου, αυτή δεν τη συζητώ. Είμαστε ένα από τα γνησιότερα μέρη του ελληνισμού που κράτησε την ελληνική του παράδοση και ταυτότητα με συνέπεια και με μόχθο.

-Βλέπετε να κινδυνεύει; Δεν νομίζω, οι δυνάμεις ζωής του ελληνισμού της Κύπρου είναι γερές.

-Υπάρχει κάτι που μετανιώσατε στη ζωή σας; Που δεν έμαθα μουσική. Ζηλεύω αυτούς που ξέρουν να παίζουν ένα μουσικό όργανο, που μπορούν να χορεύουν ζεϊμπέκικο, κάθονται και τους κοιτά και η έκσταση με κυριεύει.

-Και τον Παπανδρέου όταν χόρεψε το ζεϊμπέκικο με τον Ιωάννη Τζεμ; Όλα τα πράγματα μπορούν να εξευτελιστούν.

-Γνωρίζατε το Μάνο Χατζιδάκι; Ναι, ο οποίος κατάφερε να αλλάξει τη μουσική ευαισθησία ενός ολόκληρου έθνους και να δημιουργήσει μια νέα σύνθεση. Είχαμε κάνει τον πρώτο ελεύθερο ραδιοσταθμό, το «Ράδιο Αυτοδιάθεση» το 1987 και μας έκλεισε η αστυνομία, ενώ μας πήραν δικαστήριο. Είχαμε συναντηθεί με το Μάνο Χατζιδάκι για να έρθει ως μάρτυρας υπερπόσησής μας. Η συνάντησή μας ήταν είναι από τις πιο σημαντικές στιγμές της ζωής μου. Τον άκουγα για δυο ώρες μαγεμένος.

Ο καλλιτέχνης οφείλει να παλεύει ανάμεσα στο πρωτοποριακό και το κλασικό

-Η αγάπη σας για την ποίηση από πού ξεκινά; Ως λογοτέχνης, είμαι εραστής της ποίησης και κάθε μέρα, μετά τη σκληρή δουλειά στο Υπουργείο Παιδείας, διαβάζω μεγαλοφώνως 100 στίχους από τον Όμηρο, στο πρωτότυπο. Θα ήθελα να θυμίσω στους νέους λογοτέχνες αυτό που είχε πει κάποτε ένας μεγάλος ποιητής για τις νεανικές αναγνώσεις του: «τα πιο τρελά, τα πιο παλαβά και Όμηρο». Πιστεύω λοιπόν ότι ο σύγχρονος λογοτέχνης πρέπει να διαβάζει τα πιο τρελά, τα πιο πρωτοποριακά πράγματα της εποχής του και την ίδια ώρα να κρατά επαφή με τους κλασικούς. Γιατί έτσι θα κάνει τη δική του μίξη που θα φέρει την ποιότητα.

-Παράγεται ποιότητα σήμερα; Ο καλλιτέχνης που θα δώσει ποιότητα είναι αυτός που νιώθει τον εαυτό του να παλεύει σε πανελλήνια πλαίσια. Η κοινωνία της Κύπρου είναι μικρή και εύκολα ένας καλλιτέ-

χνης προβάλλεται, γεγονός που δεν βοηθά στην ποιότητα. Όταν γύρισα στην Κύπρο, 26 χρονών, κυκλοφόρησε το περιοδικό «Οδόφραγμα - πορεία». Την επόμενη βδομάδα είχα στην καθημερινή εφημερίδα «Τα Νέα» της Λευκωσίας συνέντευξη σε δυο συνέχειες. Όταν το είδα τρομοκρατήθηκα, για το πόσο εύκολα κάποιος γίνεται «γεγονός» στην Κύπρο. Χαρακτηριστικό ο Σεφέρης έδωσε την πρώτη του συνέντευξη στα 53 του χρόνια. Από τότε έχω δώσει ακόμη μια συνέντευξη και σήμερα σε σας, η πρότασή σας για το θέμα της συζήτησής μας ήταν καλή, ήταν και η επίμονα φιλική πίεση του διευθυντή σύνταξης Άριστου Μικαηλίδου.

-Μπορεί να επιβιώσει τις μέρες μας ένα λογοτεχνικό περιοδικό στην Κύπρο όπως τα «Μικρο-φιλολόγικα»; Μπορεί αλλά και παλαιότερα είχαμε πολύ καλά λογοτεχνικά περιοδικά στην Κύπρο παρόλο που ήταν δύσκολες οι συνθήκες. Γράφτηκε πάντως

στην Ελλάδα για τα Μικροφιλολόγικα ότι είναι έκπληξη ένα περιοδικό ποιότητας βγαίνει από την Κύπρο και, ακόμη, το ότι οι περισσότεροι συνεργάτες του να είναι νεοελληνιστές της Ελλάδας και του εξωτερικού.

-Έχετε εκδώσει ως «Μικρο-φιλολόγικα» μια βιβλιογραφία; Ναι, καταγράψαμε με τον Φοίβο Σταυρίδη και Λευτέρη Παπαλεοντίου 14 χιλιάδες λήμματα, βιβλία και μονομμένα άρθρα για την κυπριακή λογοτεχνία από την εποχή του Μακαριάδους τις μέρες μας. Αυτή η βιβλιογραφία βοήθησε στην ανάπτυξη των κυπριολογικών σπουδών. Αυτός που θέλει να μελετήσει κάτι από τη λογοτεχνική παραγωγή της Κύπρου έχει μια έτοιμη τη βιβλιογραφία για να ξεκινήσει.

-Η αγάπη σας για το Σεφέρη πώς ξεκινά; Δωδεκάχρονος άκουσα ότι πήρε το βραβείο Νόμπελ. Μετά ο αδελφός μου έφερε

στο σπίτι τα ποιήματά του και τα διάβασα.

-Μπορούσε ένας δωδεκάχρονος να καταλάβει την ποίηση του Σεφέρη; Όχι, αλλά την ίδια ώρα ήταν η μουσική του Θεοδωράκη που βοήθησε στην εξοικείωση με την ποίηση του Σεφέρη. Μετά ήταν η δήλωση του Σεφέρη εναντίον της δικτατορίας που είχε κάνει μεγάλη εντύπωση, αφού προειδοποίησε για την τραγωδία που μπορούσε να φέρει η κούντα. Πρωτοετής φοιτητής πήγα στην κηδεία του. Μετά ήλθε η κυπριακή τραγωδία και πολλοί θυμήθηκαν την προφητική δήλωσή του για τη δικτατορία ή ακόμη και το ποίημά του «Οι γάτες του Άν Νικόλα» που μιλούσε, το 1969, για έναν καταπονημένο. Ένα ποίημα που δεν περιλαμβανόταν στην κυπριακή του ποιητική συλλογή που κυκλοφόρησε το 1955. Όταν, λοιπόν, με υποτροφία του Συμβουλίου της Ευρώπης, έπρεπε να εκπονήσω μια διδακτορική διατριβή στο χώρο της νεο-

ελληνικής φιλολογίας, αποφασίσαμε με τον καθηγητή μου Νάσο Βαγενά να ερευνήσουμε τις σχέσεις του Σεφέρη με την Κύπρο που ήταν πολύπλοκες και πολυεπίπεδες.

-Ήταν παρών στις συμφωνίες του Λονδίνου που ολοκλήρωσαν τα δημολογηθέντα στη Ζυρίχη; Ναι, ήταν εκεί, πρεσβευτής της Ελλάδας, και είναι ένα μείζον θέμα που αναλύω στο βιβλίο, φυσικά περιμένουμε το τρίτο πολιτικό του ημερολόγιο που καλύπτει την περίοδο των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου.

-Ποια ήταν η σχέση του Σεφέρη με την Κύπρο; Ο Σεφέρης ένωσε την Κύπρο ως Μικρασιάτης, είχε το φόβο για απώλεια της Κύπρου διότι γνώριζε την πονηρή τουρκική πολιτική και την αναληψία των ισχυρών. Όταν έφθασε στην Κύπρο είπε ότι είδε έθιμα που μόνο από παιδί είχα γνωρίσει, που έζησε στη Μικρασία.